

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი

ბელნაწერის უფლებით

სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ფსიქოლოგიის, ფსიქოდიაგნოსტიკისა და კონსულტირების
საგანმანათლებლო პროგრამა

ხატია წიკლაური

მორწმუნეებისა და ათეისტების
ღირებულებათა კვლევა საქართველოში

ფსიქოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი ნაშრომის

სადისერტაციო მაცნე

სპეციალობა: ფსიქოლოგია

თბილისი

2016 წელი

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა სკოლის (ფაკულტეტის) ფსიქოლოგიის მიმართულებაზე.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **დიმიტრი ნადირაშვილი**, ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

ოფიციალური ოპონენტები:

1. **მაია კალანდარიშვილი**, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
2. **მავა ხარშილაძე**, ფსიქოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2017 წლის 27 თებერვალს, 12⁰⁰ საათზე, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: 0179, თბილისი, ილია ჭავჭავაძის №53ა, წმ. ილია მართლის სახ. აუდიტორია.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო მაცნე დაიგზავნა 201 წლის

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი,
ნონა ახალაშვილი,
ფსიქოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

სარჩევი

	ბვ.
ნაშრომის ზოგადი დახასიათება	
თემის აქტუალობა -----	4
კვლევის ჰიპოთეზა -----	4
კვლევის ძირითადი მიზანი და ამოცანები -----	5
ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და ძირითადი შედეგები -----	6
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები -----	7
ნაშრომის თეორიული ღირებულება -----	8
ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა -----	9
ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა -----	10
ნაშრომის ძირითადი შინაარსი	
თავების ანოტაციები -----	11
დასკვნა -----	18
დისერტაციის თემასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების ნუსხა -----	20

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება თემის აქტუალობა

ადამიანის ღირებულებების შესწავლა სოციალური ფსიქოლოგიისა და პიროვნების ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. პიროვნების ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა გარეგანი და შინაგანი ფაქტორები: პოლიტიკური და სოციალური გარემო, კულტურა, ოჯახი, პიროვნული მახასიათებლები, რელიგია. ღირებულებათა იერარქია შეიძლება შეიცვალოს რადიკალური პოლიტიკური და სოციალური გარდაქმნების პერიოდში, რასაც თან სდევს ძველი ღირებულებების გადაფასება და ახალი ღირებულებათა სისტემის შექმნა.

საქართველოს მთელი ისტორიის მანძილზე მიმდინარეობდა ღირებულებათა შორის ბრძოლა, რაც გამოწვეული იყო არსებული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებების ცვლილებებით. ეს განსაკუთრებით ეხება საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდს.

ამდენად, მნიშვნელოვანი და აქტუალურია, როგორ შეიცვალა ჩვენი საზოგადოება ბოლო 20-25 წლის მანძილზე, რა ცვლილებები მოხდა მის ღირებულებათა სისტემაში, რა ღირებულებებია დომინანტური, რა ტენდენციებია საზოგადოებაში რელიგიურობის თვალსაზრისით, რამდენადაა რელიგიურობა მნიშვნელოვანი ადამიანებისათვის, განსხვავდება თუ არა ერთმანეთისგან სხვადასხვა აღმსარებლობებისა და საზოგადოების არამორწმუნე ნაწილის ღირებულებათა სისტემები, და, თუ განსხვავდება, რამდენად მნიშვნელოვანია განსხვავება, ხომ არ შეუქმნის ეს პრობლემას სხვადასხვა აღმსარებლობების ადამიანთა თანაცხოვრებას საქართველოში.

კვლევის ჰიპოთეზა

პიროვნების ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე სხვა ფაქტორებთან ერთად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რელიგიაც. თუ არამორწმუნის ღირებულებათა სისტემის სტრუქტურა მისი

პიროვნული ინდივიდუალურობით არის განპირობებული, მორწმუნის ღირებულებები იმ რელიგიის შესაბამისი უნდა იყოს, რომლის აღმსარებელიცაა.

ამის გათვალისწინებით, კვლევის დასაწყისში ჩვენ ორი ჰიპოთეზა გამოვკვეთეთ:

1. მორწმუნე და ათეისტი ადამიანების ღირებულებათა სისტემები განსხვავდება ერთმანეთისაგან;
2. სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობების აღმსარებელი ადამიანების ღირებულებათა სისტემები განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევა მიზნად ისახავდა ამ ჰიპოთეზების შემოწმებას.

კვლევის ძირითადი მიზანი და ამოცანები

ჩვენი კვლევის ძირითადი მიზანი იყო საქართველოში მცხოვრები მორწმუნე და ათეისტი ადამიანების ღირებულებების კვლევა, რათა გაგვეგო, არის თუ არა განსხვავებული მათი ღირებულებათა სისტემები; რომელი ღირებულებებია წამყვანი ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელთა და ათეისტებისათვის; განსხვავებულია თუ არა სხვადასხვა ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელთა ღირებულებათა სისტემები ერთმანეთისაგან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენ უნდა შეგვესწავლა ღირებულებათა, ასევე რელიგიურობის პრობლემისადმი მიძღვნილი ლიტერატურა და აღნიშნული საკითხების შესასწავლად განხორციელებული კვლევები, ჩაგვეტარებინა საქართველოში მცხოვრები ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელთა და ათეისტი ადამიანების გამოკითხვა ღირებულებათა სისტემის თავისებურებების საკვლევად, დაგვემუშავებინა გამოკითხვის შედეგები და გაგვეკეთებინა ანალიზი.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და ძირითადი შედეგები

ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს ის, რომ კვლევა, რომელშიც შედარებულია ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელთა და ათეისტების ღირებულებათა სისტემები, საქართველოში ჩატარებული არ არის.

გარდა ამისა, დღემდე საქართველოში, ღირებულებათა სისტემის კვლევის დროს, მორწმუნედ ითვლებოდა ადამიანი, რომლის რელიგიურობა მის თვითშეფასებაზე იყო დამოკიდებული. რასაკვირველია, მნიშვნელოვანია, ადამიანი თვლის თუ არა თვითონ თავს მორწმუნედ, მაგრამ ჩვენ გავითვალისწინეთ არა მარტო სუბიექტური კრიტერიუმი (თვითშეფასება), არამედ ობიექტურიც - როგორ ახდენს მორწმუნის იდენტიფიცირებას კონკრეტული რელიგია. ამის გათვალისწინებით ჩვენს კვლევაში საკვლევი ჯგუფები შემდეგნაირად დაზუსტდა: მორწმუნედ მივიჩნიეთ ადამიანი, რომელიც იღებს და იზიარებს შესაბამისი რელიგიის დოგმატებს და არის მრევლის წევრი.

მნიშვნელოვანი სიახლეა ისიც, რომ სტატისტიკური და მათემატიკური მეთოდების დახმარებით გავაკეთეთ პროგნოზირება, თითოეული რელიგიური ჯგუფის რაოდენობრივი მომატება ან შემცირება როგორ ცვლის საზოგადოებას, რა მსოფლმხედველობრივი ცვლილებები მოხდება ადამიანების ღირებულებათა სისტემაში.

კვლევის ძირითადი შედეგია ის, რომ დადასტურდა ჩვენი ორივე ჰიპოთეზა - ერთმანეთისგან განსხვავდება როგორც მორწმუნისა და ათეისტის, ასევე სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებელი ადამიანების ღირებულებათა სისტემები. მორწმუნეთათვის პრიორიტეტულია კოლექტივისტური (კეთილგანწყობა, კონფორმულობა, უსაფრთხოება), ხოლო ათეისტებისთვის - ინდივიდუალისტური (მიღწევა, დამოუკიდებლობა, სტიმულაცია) ღირებულებები. მორწმუნეთათვის მნიშვნელოვანია სულიერი ცხოვრება, რაც მიუღებელი აღმოჩნდა ათეისტებისთვის. ხოლო სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებლების ღირებულებათა სისტემებმა განსხვავება მოგვცა დისპერსიული, ფაქტორული და რეგრესიული

ანალიზის შედეგად. კვლევის შედეგად ასევე აღმოჩნდა, რომ ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე ყველაზე მეტ გავლენას ახდენს რელიგია. ჩვენს მიერ კვლევის პროცესში გათვალისწინებული ფაქტორებიდან რელიგიის შემდეგ გავლენას ახდენს ეროვნება და ასაკი, შედარებით ნაკლებ გავლენას - სქესი, განათლება, დასაქმება და მატერიალური მდგომარეობა.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველები

ნაშრომის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს ფსიქოლოგია, თეოლოგია, ფილოსოფია, სტატისტიკა, მათემატიკა, შერჩევითი კვლევები და სხვ. ნაშრომის კვლევის მიზანი ფსიქოლოგიის მნიშვნელოვან დარგს - სოციალურ ფსიქოლოგიას ეხება, თუმცა, კვლევის ამოცანებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანწილად მოიცვა რელიგიის, გენდერული, შრომის და ზოგადი ფსიქოლოგიის დარგები. კვლევის საფუძველს წარმოადგენს შვარცის მიერ შემუშავებული ადამიანის ღირებულებათა სისტემის თეორიული კანონზომიერებანი. გამოკითხვა განხორციელდა დახურული კითხვარების გამოყენებით. ინტერვიუება მიმდინარეობდა ინდივიდუალურად თითოეულ რესპონდენტთან და საშუალება გვქონდა, დავკვირვებოდით ცდის პირის მიმიკას, უნებლიე რეაქციებს და კითხვარის მიმართ დამოკიდებულებას.

კვლევის ემპირიული ნაწილი - გამოვიყენეთ რაოდენობრივი და თვისობრივი კვლევის მეთოდები. რაოდენობრივი კვლევის მეთოდის დახმარებით სტატისტიკურ-მათემატიკური კანონზომიერებით გამოვავლინეთ კონკრეტული ჯგუფების თვისობრივი მახასიათებლების გავრცელება და გამოვლენის სიხშირე. ხოლო თვისობრივი მეთოდით მოვახდინეთ ფენომენის სიღრმისეული შესწავლა. ანალიტიკური კვლევა მიზნად ისახავდა როგორც სოციალური პრობლემის აღწერას, ისე მისი მამოძრავებელი ძალებისა და მიზეზების გამოააშკარავებას.

შერჩევა განხორციელდა კლასტერულ-შემთხვევითი შერჩევის მეთოდის გამოყენებით ყველა წესის სრული დაცვით. ანუ შერჩევითი ერთობლიობა იყო რეპრეზენტაბელური და მიღებული შედეგები სრულად განზოგადდა საქართველოს მთელ მოსახლეობაზე. შემუშავდა პირველადი ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავების და ანალიზის სპეციალური ხერხები, კვლევის ინსტრუმენტარი, რამაც უზრუნველყო მიღებულ შედეგების საფუძველზე გათვლილი პროგნოზირების მაღალი ხარისხი. მონაცემთა დამუშავების პროცესში აღწერილობითი სტატისტიკით მიღებული ყველა შედეგი გადამოწმდა ან დაზუსტდა დასკვნითი სტატისტიკის მეთოდებით. შემოწმდა შედეგების სანდოობა და სტატისტიკური მნიშვნელობა.

ნაშრომის თეორიული ღირებულება

ნაშრომის თეორიული ღირებულება, პირველ რიგში, მდგომარეობს საქართველოში ადამიანების ღირებულებათა სისტემის კვლევის მეთოდოლოგიის განვითარებაში. ჩვენი კვლევის დაწყებამდე შვარცის ღირებულებათა საკვლევ კითხვარი საქართველოში რამოდენიმეჯერ იქნა გამოყენებული. თუმცა შედეგების გამოქვეყნებისას არსად არ იყო მითითებული, რამდენად მოხდა აღნიშნული კითხვარის ქართულ (საქართველოს მოქალაქე) საზოგადოებაზე ადაპტირება და კვლევის შემდეგ მიღებული შედეგების სანდოობის განსაზღვრა. ჩვენი კვლევის პროცესში მოხდა აღნიშნული კითხვარის ქართულ პოპულაციაზე აპრობაცია და ადაპტაცია.

ემპირიული ნაწილის შედეგების საფუძველზე ათეისტი და 5 რელიგიური ჯგუფისათვის განისაზღვრა ის ღირებულებითი მახასიათებლები, რომლებიც დამახასიათებელია კონკრეტული მიმდინარეობისათვის. ასევე დადგინდა სხვადასხვა ღირებულებითი მიმართულებები, რომლებიც შეიძლება ჩამოყალიბდეს ამა თუ იმ რელიგიის მიმდევართა შემცირებით ან გაზრდით.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა

კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვადასხვა კუთხით. ერთ-ერთია მორწმუნისა და ათეისტის ფსიქოლოგიური პორტრეტის შექმნა, რა არის პრიორიტეტული თითოეული ამ ჯგუფისათვის, რა სახის ქცევას უნდა ველოდოთ მათგან, რა გარეგანი თუ შინაგანი კონფლიქტი შეიძლება იყოს მათ პიროვნებაში, რისი მოლოდინი აქვს მორწმუნესა და ათეისტს ცხოვრებისგან, რა საფრთხეებია მათ წინაშე, რას შეიძლება გაუმკლავდნენ, ან პირიქით, რა წინააღმდეგობების გადალახვა გაუჭირდებათ, რა აშფოთებთ და რა აძლევთ სტიმულს და ა. შ.

კვლევის შედეგები გარკვეულწილად შეიძლება დაგვეხმაროს სახელმწიფო პოლიტიკის წარმოებაში - შესაბამისი რელიგიების წარმომადგენლებთან ურთიერთობის სწორად წარმართვაში, რომ გავერკვეთ, რა დაპირისპირებები შეიძლება მოხდეს განსხვავებული ღირებულებების მქონე ადამიანებსა და ჯგუფებს შორის და როგორ შეიძლება ეს წარმოჩინდეს სხვადასხვა ვითარებაში (თვითგადარჩენა თუ თვითგამოხატვა), როგორ წარვმართოთ სიტუაცია, მათი ურთიერთობა კონფლიქტში შეიძლება გადაიზარდოს თუ პირიქით, იყოს ურთიერთ-გამამდიდრებელი - დისკუსიები გაიმართოს მათ შორის და სხვა.

ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნას ეთნოპოლიტიკის წარმართვაში, რადგან გარკვეული რელიგიის წარმომადგენლები ეკუთვნიან გარკვეულ ეთნოსებს, მაგ., მონოფიზიტები საქართველოში არიან მხოლოდ სომეხი ეროვნების წარმომადგენლები, ხოლო იუდეველები - ებრაელები.

აღნიშნული შედეგები შეიძლება გაითვალისწინონ სპეციალისტებმა სხვადასხვა რელიგიების წარმომადგენლებთან მუშაობაში მათი მსოფლმხედველობის მიხედვით.

კვლევის შედეგები შეიძლება გასათვალისწინებელი აღმოჩნდეს სასულიერო პირებისთვის მრევლთან ურთიერთობის თვალსაზრისით.

საქართველოში მცხოვრები მორწმუნეებისა და ათეისტების ღირებულებათა კვლევის შედეგები დაეხმარება სხვადასხვა

დარგის (ფსიქოლოგია, სოციოლოგია) მკვლევარებს რელიგიური და არარელიგიური ადამიანების, ასევე ზოგადად ქართველი საზოგადოების ღირებულებათა სისტემის შემდგომი შესწავლის საქმეში, ასევე სხვადასხვა საფეხურის სტუდენტებს კვლევის დაგეგმვის, კვლევის დიზაინისა და კვლევის ამოცანების განსაზღვრისას.

როგორც კვლევის შედეგებიდან აღმოჩნდა, ქალებში მეტია ისეთი ღირებულებების ხვედრითი წილი, როგორებიცაა: ტრადიციულობა, კეთილგანწყობა, უნივერსალიზმი, უსაფრთხოება. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილი იქნება საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში ქალთა ჩართულობის გაზრდა საქართველოში დღეს არსებული პრობლემების ფონზე (ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა, საგარეო ურთიერთობების დარეგულირება და სხვ.).

ნაშრომი მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს საშუალო და უმაღლესი განათლების პედაგოგებს. კვლევის შედეგებმა დაასაბუთა, რომ ახალგაზრდებში დევს მნიშვნელოვანი პოტენციალი სტიმულირების, დამოუკიდებლობისა და მიღწევის კუთხით. ეს საფუძველს ჩაუყრის ისეთი თაობის გაზრდას, რომელიც შექმნის განვითარებულ, დამოუკიდებელ, ერთიან, სოციალურად ორიენტირებულ და უსაფრთხო ქვეყანას. ამ საქმეში კი გასათვალისწინებელია სხვადასხვა რელიგიების მიმდევარი ადამიანების მსოფლმხედველობრივი თავისებურებები.

ნაშრომი შეიძლება საინტერესო აღმოჩნდეს იმ ადამიანებისთვის, ვინც დაინტერესებულია ჩვენს საზოგადოებაში მომდინარე სოციალურ-ფსიქოლოგიური და რელიგიური პროცესებით.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა

ნაშრომი შეიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 229 გვერდს, მათ შორის ტექსტი 161 გვერდია. ტექსტი აკრეფილია Sylfaen-12-ში. ნაშრომი შედგება შესავლის, ორი თავისა და დასკვნისაგან. შესავალი შედგება 6 ნაწილისგან, პირველი თავი შეიცავს 6-ს, ხოლო მეორე თავი - 4 პარაგრაფს. მეორე თავის მე-4 პარაგრაფი

შედგება 7 ქვეთავისგან, რომლის მე-2, მე-3 და მე-5 ქვეთავები შეიცავენ შესაბამისად 2, 5 და 2 ნაწილს. გამოყენებულია 97 ცხრილი, 3 გრაფიკი და 1 რუკა.

ნაშრომს ახლავს გამოყენებული ლიტერატურის სია, რომელიც შედგება 109 დასახელებისგან და დანართი, რომელშიც წარმოდგენილია:

1. კითხვარი, რომლითაც ჩატარდა გამოკვლევა;
2. კითხვარის გასაღები;
3. სამუშაო ცხრილები.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი თავების ანოტაციები

ნაშრომი შეიცავს ორ თავს: ლიტერატურის მიმოხილვასა და ემპირიულ ნაწილს.

ლიტერატურის მიმოხილვა მოიცავს ღირებულებათა და რელიგიურობის შესახებ სხვადასხვა მეცნიერებისა და მკვლევარების ნაშრომების მიმოხილვას. აღნიშნული თავი შედგება 6 პარაგრაფისგან.

პირველ პარაგრაფში („ღირებულების ცნება“) საუბარია ღირებულების განმარტების შესახებ, მოყვანილია სხვადასხვა ავტორის (გ. ოლპორტი, მ. როკიჩი, რ. ინგლჰარტი, კ. როჯერსი, შ. შვარცი, დ. უზნაძე და სხვ.) შეხედულება, თუ როგორ განმარტავენ და აფასებენ ისინი ადამიანის ღირებულებათა სისტემას. განხილულია შ. შვარცის მიერ მოწოდებული ადამიანის საბაზისო ღირებულებათა თეორია, მის მიერ ღირებულებების დაჯგუფების შედეგად გამოყოფილი 10 მოტივაციური ტიპი, რომელიც გაერთიანებულია კოლექტივისტურ და ინდივიდუალისტურ ღირებულებათა ჯგუფებად, ასევე დამოკიდებულება აღნიშნულ ტიპებს შორის.

მეორე პარაგრაფში („ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბება“) განხილულია ის ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ

ადამიანის ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე. განსაკუთრებული ყურადღება არის გამახვილებული რელიგიის გავლენაზე ღირებულებათა სისტემის ფორმირების პროცესში.

მესამე პარაგრაფი („ღირებულებათა გაზომვა“) ეხება სხვადასხვა მკვლევარების ცდებს და იმ მეთოდებს, რომლებითაც ისინი ცდილობდნენ ადამიანისა და საზოგადოების ღირებულებათა სისტემის გაზომვასა და შეფასებას.

შემდეგ პარაგრაფში („რელიგია და მისი გავლენა ადამიანზე“) საუბარია, თუ სხვადასხვა ავტორი როგორ განსაზღვრავს რელიგიას, როგორც ღირებულებას, რა მახასიათებლები აქვს რელიგიურ ადამიანს განსხვავებით არარელიგიურისგან, რა გავლენას ახდენს რელიგია ადამიანზე, მის შინაგან სამყაროსა და ქცევის ფორმებზე, რა როლს ანიჭებს კლინიკური ფსიქოლოგია და ფსიქოლოგიური კონსულტირება რელიგიას ადამიანთა ცხოვრებაში, რა არის რელიგიისა და სულიერების ფუნქციები. ასევე მოყვანილია მოკლე ინფორმაცია საქართველოში გავრცელებული ტრადიციული რელიგიების შესახებ. პარაგრაფში განხილულია მოსაზრებები ათეისტებსა და ათეიზმის, როგორც ზებუნებრივი ძალების მიმართ ურწმუნოების შესახებ.

მეხუთე პარაგრაფში („რელიგიურობა და მისი სახეები“) განხილულია სხვადასხვა ავტორთა მოსაზრებები რელიგიურობის სახეების, რელიგიურობის კლასიფიცირების ცდების შესახებ. მეცნიერები სხვადასხვა პერიოდში გამოყოფდნენ რელიგიურობის მომწიფებულ და მოუმწიფებელ, ჭეშმარიტ და უტილიტარულ, მისტიკურ და კანონიკურ, ავტორიტარულ და ჰუმანისტურ, გარეგან და შინაგან ფორმებს და ცდილობდნენ რელიგიური ორიენტაციის სკალების შედგენით გაერკვიათ ადამიანთა რელიგიურობის სახეები.

თავის მეექვსე პარაგრაფი („კვლევების მიმოხილვა“) მოიცავს ადამიანების ღირებულებათა სისტემების კვლევების განხილვას, რომლებიც სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვა ავტორთა მიერ იქნა ჩატარებული. ასეთები იყო: „ღირებულებათა მსოფლიო გამოკვლევა“ – WVS, რომელიც 1981 წლიდან დღემდე 6-ჯერ არის ჩატარებული მთელი მსოფლიოს მასშტაბით; „ევროპულ ღირებულებათა გამოკვლევა“ – EVS, რომელმაც მოიცვა ევროპის ძირითადი ქვეყნები; შვარცის ღირებულებათა საკვლევი

კითხვარით სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა კუთხით ჩატარებული კვლევები; რუსეთისა და უკრაინის ქვეყნებში რელიგიურობისა და ღირებულებათა სისტემის კვლევები; ასევე საქართველოში „კონფლიქტებისა და საერთაშორისო კვლევითი ცენტრის“ მიერ, მკვლევარების: მ. ჩიტაშვილის; ე. ჩომახიძის, კ. კოპალიანისა და შ. ლორთქიფანიძის; ლ. თარხნიშვილის, გ. ზედანიას, ნ. სუმბაძის, ა. გოგიავას, ნ. ჩიკვილაძის მიერ ჩატარებული გამოკვლევები.

ნაშრომის მეორე თავია ემპირიული ნაწილი, რომელიც შედგება 4 პარაგრაფისგან.

პარაგრაფი 1 – „საკითხის დასმა“. კვლევის დასაწყისში ჩვენ მიზნად დავისახეთ საქართველოში მცხოვრებ, სხვადასხვა ტრადიციული რელიგიების (მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი, მონოფიზიტობა, ისლამი, იუდაიზმი) აღმსარებელთა და ათეისტების ღირებულებათა სისტემების გამოკვლევა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენი ამოცანა იყო, გამოგვეკითხა საქართველოში მცხოვრები ტრადიციული რელიგიების აღმსარებლები და ათეისტები ღირებულებათა სისტემის თავისებურებების საკვლევად, დაგვემუშავებინა და გავგვანალიზებინა კვლევის შედეგები.

პარაგრაფი 2 – „კვლევის მეთოდის“. ამ ნაწილში განხილულია შვარცის მიერ ღირებულებათა საკვლევად შემუშავებული მეთოდისა. შვარცის კითხვარის პირველი ნაწილი (რომელიც ჩვენს კვლევაში იქნა გამოყენებული) შედგება ღირებულებათა ორი ნუსხისაგან: პირველში წარმოდგენილია 30 ტერმინალური, ხოლო მეორეში -- 27 ინსტრუმენტული ღირებულება. კითხვარს ჩვენი მხრიდან დავუმატეთ ორი შეკითხვა, რომლებიც ეხებოდა ადამიანის მიერ ბედნიერების განცდასა და ტოლერანტულობას სხვა რელიგიების აღმსარებელთა და განსხვავებული ცხოვრების წესის მქონეთა მიმართ.

პარაგრაფი 3 – „კვლევის აღწერა და მონაცემთა დამუშავება“. გამოკითხვა ჩატარდა 2013 წლის 1 იანვრიდან 2015 წლის 1 იანვრამდე საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში. გამოსაკითხი რესპონდენტები: საქართველოში მცხოვრები ტრადიციული

რელიგიების (მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი, მონოფიზიტობა, იუდაიზმი, ისლამი) აღმსარებლები და ათეისტები. სულ 600 რესპონდენტი.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს ეროვნების 8 დონის (ქართველი, რუსი, ბერძენი, იტალიელი, სომეხი, აზერბაიჯანელი, ფრანგი, ებრაელი), ორივე სქესის, ორი ასაკობრივი დონის (30 წლამდე და 30 წლის ზემოთ), განათლების ორი დონის (უმაღლესი, საშუალო), დასაქმების ორი დონისა (დასაქმებული, უმუშევარი) და მატერიალური მდგომარეობის სამი დონის (კარგი, საშუალო და მინიმალური) რესპონდენტებმა.

ძირითადი კვლევის დაწყებამდე 6 თვით ადრე ჩავატარეთ კითხვარის აპრობაცია, რის შედეგადაც გამოჩნდა, რომ კითხვარი ადაპტირებული და ვალიდურია ქართულ საზოგადოებაზე და მისი გამოყენება შეიძლებოდა ძირითადი კვლევისათვის. ძირითადი კვლევის დასრულების შემდეგ SPSS-ის დახმარებით დავთვალეთ მაჩვენებელთა სანდოობა როგორც ძირითადი კითხვარისთვის, ისე დამატებითი კითხვებისათვის კრომბახის ალფას გამოყენებით. მონაცემები როგორც ჯამური ($>0,7$), ასევე თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით აღმოჩნდა სანდო - $0,69-0,73$.

პარაგრაფი 4 – „კვლევის შედეგები და მათი ანალიზი“. პირველ რიგში, შევადარეთ საშუალოთა განაწილება ტერმინალური და ინსტრუმენტული ღირებულებების მიხედვით როგორც ყველა ჯგუფის რესპონდენტებისთვის, ასევე ცალ-ცალკე მორწმუნეთა და ათეისტათვის და მორწმუნეთა ხუთივე ჯგუფისათვის. რის შედეგადაც დადგინდა, რომ მორწმუნეთათვის დამახასიათებელია კოლექტივისტური („კეთილგანწყობა“, „კონფორმულობა“, „უსაფრთხოება“), ხოლო ათეისტებისთვის - ინდივიდუალისტური ღირებულებები („მიღწევა“, „დამოუკიდებლობა“, „სტიმულირება“).

მორწმუნეებში მაღალი მნიშვნელობები მიიღო ღირებულებებმა: „მშვიდობა მთელ მსოფლიოში“, „ოჯახის უსაფრთხოება“, „ნამდვილი მეგობრობა“, „მშობლებისა და უფროსების პატივისმცემელი“, „ერთგული“, „პატიოსანი“. ხოლო ნაკლებმნიშვნელოვანი აღმოჩნდა: „სოციალური ძალა“, „ავტორიტეტი“, „სიმდიდრე“, „განებივრებული“, „ტკბება ცხოვრებით“, „ცხოვრებისეული ვითარების მორჩილი“.

მორწმუნეთათვის ასევე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა „სულიერი ცხოვრება“.

ათეისტებთან ყველაზე მაღალი მნიშვნელობა მიიღო შემდეგმა ღირებულებებმა: „თავისუფლება“, „თანასწორობა“, „მინაგანი ჰარმონია“, „მიზანდასახული“, „დამოუკიდებელი“, „ჯანმრთელი“. ხოლო დაბალი შეფასების აღმოჩნდა ღირებულებები: „სულიერი ცხოვრება“, „სოციალური კუთვნილება“, „თვითდისციპლინა“, „ღვთისმოსავი“, „ცხოვრებისეული ვითარების მორჩილი“, „განებივრებული“.

რაც შეეხება სხვადასხვა აღმსარებლობების ადამიანებს, ღირებულებათა გარკვეული ნაწილი მნიშვნელოვანია 5-ვე რელიგიური ჯგუფისათვის. ესენია: „ნამდვილი მეგობრობა“, „ოჯახის უსაფრთხოება“, „მშვიდობა მთელ მსოფლიოში“, „სულიერი ცხოვრება“, „ტრადიციების პატივისცემა“, „ზრდილობა“, „სოციალური სამართლიანობა“, „ეროვნული უშიშროება“, „მშობლებისა და უფროსების პატივისმცემელი“, „პატიოსანი“, „ერთგული“, „პასუხისმგებელი“, „ღვთისმოსავი“. ხოლო ნაკლებმნიშვნელოვანი ღირებულებები 5-ვე რელიგიური ჯგუფისათვის არის: „სოციალური ძალა“, „სიამოვნება“, „ავტორიტეტი“, „განებივრებული“, „ტკბება ცხოვრებით“, „ცხოვრებისეული ვითარების მორჩილი“, „გავლენიანი“, „მამაცი“. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობების აღმსარებლების ღირებულებათა სისტემებს შორის არსებული მცირე სხვაობები იძლევა საკმარის რეზულტატს რელიგიურ ჯგუფებს შორის განსხვავებების დასადგენად.

ანალიზმა გვაჩვენა, რომ მორწმუნეებსა და ათეისტებს, ასევე სარწმუნოების ყველა ჯგუფს შორის უნივერსალიზმის გარდა, ყველა ღირებულებას აქვს სანდოობის მაღალი მაჩვენებელი, ე. ი. სარწმუნოების მიხედვით ღირებულებებს შორის განსხვავება სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, რაც იმას ნიშნავს, რომ რელიგიურობა ან არარელიგიურობა, ასევე სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებლობა გავლენას ახდენს უნივერსალიზმის გარდა დანარჩენი სხვა ღირებულებების ჩამოყალიბებაზე. ეს კი ადასტურებს ჩვენს ორივე ჰიპოთეზას, რომელთა თანახმად, მორწმუნეებისა და ათეისტების, ასევე სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებელთა ღირებულებების სისტემები განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

სხვადასხვა ცვლადების (ეროვნების, სქესის, ასაკის, დასაქმების, განათლების, მატერიალური მდგომარეობის) მიხედვით ჩატარებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ განსხვავებები ყველაზე მეტად სანდოა

სარწმუნოების მხრივ, რაც იმას ნიშნავს, რომ ადამიანის ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე ყველაზე მეტ გავლენას ახდენს სარწმუნოება. ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს ასევე ეროვნება და ასაკი. დანარჩენი მაჩვენებლები (სქესი, დასაქმება, განათლება და მატერიალური მდგომარეობა) გვადლევენ განსხვავებებს მხოლოდ ცალკეული ღირებულებების მიხედვით.

ჩვენი ჰიპოთეზების შემოწმების მიზნით გამოვყავით ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ადამიანის ცხოვრების სტილსა და ქცევაზე. მორწმუნეებში პირველ, ძირითად ფაქტორში განთავსდა კოლექტივისტური ღირებულებები, ხოლო ათეისტებში - ინდივიდუალისტური. განსხვავებები გამოვლინდა სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებელთა ფაქტორული ანალიზის შედეგადაც, მათთვის წამყვანი და მეორეხარისხოვანი ღირებულებები არ არის ერთნაირი. ეს კი კიდევ ერთხელ ადასტურებს ჩვენი ორივე ჰიპოთეზის მართებულობას.

ანალიზით ასევე აღმოჩნდა, რომ მორწმუნეებში რელიგიურობის მომატება ზრდის კოლექტივისტურ ღირებულებებს: კონფორმულობას, ტრადიციულობასა და კეთილგანწყობას, ხოლო ამცირებს დამოუკიდებლობასა და ძალაუფლებას. მცირდება ასევე უსაფრთხოება, რაც ალბათ იმით არის გამოწვეული, რომ რელიგიურობა ადამიანს მატებს დაცულობის შეგრძნებას და მას უსაფრთხოების მოთხოვნილება ნაკლებად აქვს.

ათეისტებთან განსხვავებული სურათია: მათთან არარელიგიურობის მომატება ზრდის უნივერსალიზმს, დამოუკიდებლობასა და ძალაუფლებას, იმატებს ასევე უსაფრთხოების მოთხოვნილება, ხოლო კოლექტივისტური ღირებულებების მნიშვნელობა მცირდება.

სხვადასხვა სარწმუნოებრივ ჯგუფებში ჩატარებული ანალიზით აღმოჩნდა, რომ მართლმადიდებლობის მომატება ზრდის კოლექტივისტურ და ამცირებს ინდივიდუალისტურ ღირებულებებს, ამცირებს ასევე უსაფრთხოების მოთხოვნილებას. გამონაკლისია სტიმულირება, რომელიც მატულობს. კათოლიკეებში რელიგიურობის მომატება ასევე ამცირებს ინდივიდუალისტურ ღირებულებებსა და უსაფრთხოებას. მონოფიზიტებში რელიგიურობის მომატება ამცირებს მიღწევასა და ძალაუფლებას, ხოლო ჰედონიზმს ზრდის. მაჰმადიანებში რელიგიურობის მომატება ამცირებს სტიმულირებასა და ჰედონიზმს,

ზრდის უსაფრთხოებას. ხოლო იუდეველებში რელიგიურობის მომატება იწვევს ტრადიციულობისა და მიღწევის მომატებას და უნივერსალიზმისა და დამოუკიდებლობის დაქვეითებას.

როგორც ვხედავთ, მორწმუნეებისა და ათეისტების, ასევე სხვადასხვა რელიგიური ჯგუფების ღირებულებები რეგრესიული ანალიზითაც განსხვავდება ერთმანეთისგან.

კვლევის პროცესში შვარცის ღირებულებების ნუსხის გარდაკითხვარში შეტანილი გვქონდა ორი დამატებითი კითხვა. პირველი ეხებოდა ბედნიერების განცდას, მეორე კი - ტოლერანტულობას ადამიანთა სხვადასხვა ჯგუფებთან მიმართებაში.

ბედნიერების განცდა - რესპონდენტთა ყველა ჯგუფის მონაცემების მიხედვით, ბედნიერების განცდის შეფასების შედეგად აღმოჩნდა, რომ 600 გამოკითხულიდან ბედნიერად თავს მიიჩნევს 87,1%, ხოლო უბედურად - 1,5%, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ 600-დან 500 რესპონდენტი რელიგიურია.

აღნიშნული მონაცემები შევაფასეთ რელიგიის გათვალისწინებით რესპონდენტთა ჯგუფების მიხედვით. როგორც აღმოჩნდა, ხუთივე რელიგიის წარმომადგენლებში ერთნაირად მაღალია ბედნიერების განცდა (81-92%), ვიდრე ათეისტებში (80,0%), რომლებშიც, გარდა ამისა, საკმაოდ მაღალია დადებითი პასუხი ვარიანტზე „უბედური“ (7%) რელიგიურ რესპონდენტებთან შედარებით, რომლებთანაც აღნიშნული პასუხი არის 0-1%.

ტოლერანტულობა სხვადასხვა მაჩვენებლების მიხედვით - კითხვარში შეტანილი მეორე დამატებითი კითხვა ეხებოდა ტოლერანტულობას ადამიანთა სხვადასხვა ჯგუფებთან მიმართებაში. შედეგები შევაფასეთ ჩვენს კვლევაში მონაწილე რესპონდენტთა ყველა დამოუკიდებელი ცვლადის მიხედვით (სარწმუნოება, ეროვნება, ასაკი, სქესი, დასაქმება, განათლება, მატერიალური მდგომარეობა) დაჯგუფების გათვალისწინებით. როგორც კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, ერთიდაიგივე კატეგორიის ადამიანთა მიმართ დამოკიდებულება მსგავსია სარწმუნოების, ეროვნების, ასაკის, სქესის და ა. შ. მიუხედავად.

ყველაზე ტოლერანტული დამოკიდებულება გამოქვდავდა ჩვენთან ტრადიციულად მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების

წარმომადგენელთა მიმართ. ასევე საკმაოდ შემწყნარებლური დამოკიდებულება გამოიკვეთა სხვა რასის წარმომადგენელთა და სხვა რელიგიის ან კონფესიის მიმდევართა მიმართ. რესპონდენტთა დაახლოებით 15% უარყოფითად არის განწყობილი ქორწინების გარეშე ერთად მცხოვრები წყვილის მიმართ, მაგრამ მეტ ნაწილს მაინც ნეიტრალური დამოკიდებულება აქვთ ადამიანთა ამ ჯგუფისადმი. ქორწინების გარეშე მცხოვრები წყვილი მიუღებელია რელიგიისათვის, ამიტომ უფრო მეტადაა გამოხატული მათ მიმართ ნეგატიური განწყობა. შედარებით ნაკლებად ნეგატიურად არიან მათ მიმართ განწყობილი კათოლიკეები, ათეისტები, იტალიელები, ფრანგები და 30 წლამდე ახალგაზრდები. უცხოეთიდან ჩამოსული მუშახელის მიმართ უფრო მეტად უარყოფითად არიან განწყობილი მართლმადიდებლები, მაჰმადიანები, ქართველები, აზერბაიჯანელები, უფროსი ასაკის ადამიანები და მინიმალური მატერიალური მდგომარეობის მქონენი. შედარებით მეტი უარყოფითი დამოკიდებულება გამოიკვეთა შიდასივრცით დაავადებულთა მიმართ. დაბოლოს, ყველაზე მეტი უარყოფითი განწყობა დაფიქსირებულია ლოთის (საშუალოდ 70-80%), ნარკომანისა (საშუალოდ 80-85%) და ჰომოსექსუალის (საშუალოდ 60-70%) მიმართ.

სხვადასხვა კატეგორიის ადამიანთა მიმართ დამოკიდებულების მსგავსება სარწმუნოების, ეროვნების, ასაკის, სქესის და ა. შ. მიუხედავად, ჩვენი აზრით, გამოწვეულია საქართველოში არსებული პირობებით. როდესაც წამყვანია თვითგადარჩენის ღირებულებები, მაღალ ფასეულობებზე საუბარი ნაადრევია. ერთი მხრივ, გვაქვს საზოგადოება, რომელშიც ისეთი კულტურული ნორმები და ურთიერთობები მოქმედებდა, რომელიც ითვალისწინებდა ტოლერანტულობას, თუმცა განსხვავებული ადამიანების მიმართ დამოკიდებულება მაინც ვერ აღმოჩნდა მთლიანად მიმდებლური. თვითგადარჩენის პირობებში ვერც მორწმუნე იქცევა უნაკლოდ და ვერც ათეისტი. ასეთი დამოკიდებულება, შეიძლება ითქვას, რომ არ არის ინდივიდუალური და პრობლემების მქონე ადამიანი ზოგადად საზოგადოებისთვის არის მიუღებელი.

დასკვნა

მოცემულ ნაშრომში განხილულია საქართველოში მცხოვრები მორწმუნე და ათეისტი ადამიანების ძირითადი ღირებულებები.

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ მორწმუნე და ათეისტი ადამიანების ღირებულებათა სისტემები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ტერმინალური და ინსტრუმენტული ღირებულებების მიხედვით გამოიკვეთა, რომ მორწმუნეთათვის პრიორიტეტულია კოლექტივისტური ღირებულებები, ხოლო ათეისტებისთვის - ინდივიდუალისტური. მორწმუნეების ღირებულებათა სისტემა ორიენტირებულია ახლობლებზე, ოჯახზე, სხვების პატივისცემაზე, საყოველთაო მშვიდობაზე, ხოლო მათთვის ნაკლებად მნიშვნელოვანია ზოგადად საზოგადოები-სათვის მიუღებელი ღირებულებები.

ათეისტებისთვის უმთავრესია თავისუფლება, თანასწორობა და შინაგანი ჰარმონია, ვიდრე მეგობრობა და სხვების აზრის გათვალისწინება. მათთვის ასევე პრიორიტეტულია საკუთარ თავზე ორიენტირებული ღირებულებები: „მიზანდასახული“, „დამოუკიდებელი“, „ჯანმრთელი“.

ღირებულებების მოტივაციურ ტიპებად დაჯგუფების შედეგად მორწმუნეებში საშუალოთა მაღალი მნიშვნელობა მიიღო კოლექტივისტურმა ღირებულებებმა (კეთილგანწყობა, კონფორმულობა, ტრადიციულობა), ათეისტებში კი ინდივიდუალისტურმა ღირებულებებმა (მიღწევა, დამოუკიდებლობა, სტიმულაცია, ძალაუფლება, ჰედონიზმი), რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, ისინი მეტად არიან ორიენტირებული საკუთარ მიღწევებსა და ინდივიდუალურ წარმატებაზე.

მორწმუნეთათვის ასევე მნიშვნელოვანია სულიერი ცხოვრება, რაც მიუღებელი აღმოჩნდა ათეისტებისთვის.

რელიგიურობის მომატება ზრდის კოლექტივისტურ ღირებულებებს: კონფორმულობას, ტრადიციულობასა და კეთილგანწყობას, ხოლო ამცირებს დამოუკიდებლობასა და ძალაუფლებას. მცირდება ასევე უსაფრთხოება, რაც ალბათ იმით არის გამოწვეული, რომ რელიგიურობა ადამიანს მატებს დაცულობის შეგრძნებას და მას უსაფრთხოების მოთხოვნილება ნაკლებად აქვს.

ათეისტებთან არარელიგიურობის მომატება ზრდის უნივერსალიზმს, დამოუკიდებლობასა და ძალაუფლებას, იმატებს ასევე

უსაფრთხოების მოთხოვნილება, ხოლო კოლექტივისტური ღირებულებების მნიშვნელობა მცირდება.

შესწავლილ სხვადასხვა რელიგიის მიმდევარ ადამიანებს აქვთ ჩამოყალიბებული, ერთმანეთის თითქოს მსგავსი, მაგრამ მთლიანობაში ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებული ღირებულებათა სისტემები. ტერმინალური და ინსტრუმენტული ღირებულებების მიხედვით აღმოჩნდა, რომ ღირებულებათა გარკვეული ნაწილი მნიშვნელოვანია 5-ვე რელიგიური ჯგუფისათვის. ასევე მსგავსია მათთვის ნაკლებმნიშვნელოვანი ღირებულებები. თუმცა 57 ღირებულების მიხედვით განსხვავებები მნიშვნელოვან ზღვარს აღწევს და დასაბუთებულად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შესწავლილ სხვადასხვა რელიგიურ ჯგუფებს აქვთ ერთმანეთისგან განსხვავებული ღირებულებათა სისტემები. განსხვავება გამოვლინდა 10 ღირებულებათა ჯგუფიდან ყველგან, გარდა უნივერსალიზმისა. სხვადასხვა რელიგიურ ჯგუფებს შორის განსხვავება გამოვლინდა რეგრესიული ანალიზითაც.

კვლევის შედეგად ჩვენი ორივე ჰიპოთეზა დადასტურდა, როგორც მორწმუნეებისა და ათეისტების, ასევე სხვადასხვა რელიგიების აღმსარებლების ღირებულებათა სისტემები განსხვავდება ერთმანეთისგან.

დისერტაციის თემასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების ნუსხა

1. წიკლაური ხ., ქართველი მართლმადიდებლების ღირებულებათა სისტემის თავისებურებები, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „ინტელექტუალი“, 2014, №26, გვ.: 32-39;
2. წიკლაური ხ., ქრისტიანული რელიგიების (მართლმადიდებლობა, გრიგორიანობა, კათოლიციზმი) აღმსარებელი მოსახლეობის ღირებულებათა სისტემის თავისებურებები

საქართველოში, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 2015, ტ. XIII, გვ.: 507-517;

3. Tsiklauri Kh., Properties Of The Value Systems Among The Believers Of Traditional Religions In Georgia, An International Quarterly Journal Of Social Science „Karadeniz“, 2015, №7, pp.: 139-149;

St. Andrew the First-Called Georgian University of Patriarchate of Georgia

Rights of manuscript

Faculty of Social Sciences

The educational programm of Psychology, Psychodiagnostics and Councelling

Khatia Tsiklauri

Research of the values of believers and atheists in Georgia

Dissertation abstract submitted for psychology ph.D degree

Speciality: Psychology

Tbilisi

2016

The thesis is executed through the course of Psychology at the Department of Social Sciences concepts at St. Andrew The First-Called Georgian University of The Patriarchate of Georgia.

Research Director: **Dimitri Nadirashvili**, Doctor of Psychology, Professor

Official opponents:

1. **Maia Kalandarishvili**, Doctor of Psychology, Associated professor;
2. **Maka Kharshiladze**, Doctor of Psychology, Associated professor.

The Defense of the Thesis will be held on February 27, in 2017, at 12.00, at the commission meeting of Psychology Department in St. Andrew The First-Called Georgian University of The Patriarchate of Georgia.

Address: 0179, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Ave. N 53a, St. Ilya lecture-hall.

To study the Thesis is possible in the library of St. Andrew The First-Called Georgian University of The Patriarchate of Georgia .

Dissertation Council Secretary:
Nona Akhalashvili,
Doctor of Psychology, Associated Professor

C o n t e n t s

	Pg.:
General Characterization of the Work	
Relevance of a Subject -----	24
Research Hypothesis -----	24
The Main Goal and Objectives of The Research -----	25
Scientific Novelty and Main results of the Work -----	25
Theoretical and Methodological Basics of the Research -----	26
Theoretical value of the Work -----	27
Practical Significance of the Work -----	28
The Structure and Volume of the Work -----	29
The Basic Contents of the Work	
Annotations of the Chapters -----	30
Conclusion -----	36
List of Publications Related to the Topic of the Thesis -----	37

General characterization of the work

Relevance of a subject

Studying of human values is one of the most important tasks of Social Psychology and Personality Psychology. The forming of the Personality Value System is affected by variety of internal and external factors such as political and social environment, culture, family, personal characteristics and religion. The hierarchy of values can be changed during the period of radical political and social reforms which are accompanied by the reevaluation of old value systems and creation of the new ones.

The history of Georgia is full of struggle between various values that was caused by the changes of current socio-political situations. It is especially connected with the period after the collapse of The Soviet Union. Thus, it is important and relevant to know how our society has changed during the last 20-25 years, what kind of transformations took place in its value system, which ones have the dominant positions, what are the modern trends in society in terms of religion, how important is piety for people, is there any difference between the value systems of various religious confessions and nonbelievers' society, and if there is any, how much significant it is, can it cause problems to cohabitation of people of different Denominations in Georgia.

Research hypothesis

Together with other factors religion strongly influences forming of the Personality Value System. Whereas the structure of a nonbeliever's value system is stipulated by his/her individuality, the values of a believer should correspond the values of the religion he/she confesses.

Taking this idea into consideration we outlined two hypothesis at the beginning of our survey:

1. The Value Systems of believers and atheists differ from each other;
2. The Value Systems of the confessors of various religions differ from each other.

The goal of the research carried out by us was to test these hypotheses.

The main goal and objectives of the research

The main goal of our research was to study the values of the believers-in-God and atheists living in Georgia, to find out whether there is difference in their Value Systems or not, also, which are the leading values for confessors of traditional religions and atheists and, if there is any difference between the value systems of the believers of conventional religions.

Therefore we had to study the literature as well as research dedicated to the religiosity problems and values in order to interview adherents of traditional religions and atheists to study the peculiarities of their Value Systems, process the results of the surveys and analyze them.

Scientific novelty and main results of the work

The scientific novelty of this work is that such a research, in which the Value Systems of confessors of the traditional religions and of atheists are compared, has never been conducted in Georgia.

Besides, until today, during the studies of Value Systems, a person was considered to be a believer according to his own self-appraisal. Of course, it is important whether a man considers himself to be a believer or not, but we took into account not merely subjective criterion (self-appraisal) but also objective one – i.e. how concrete religion identifies a believer. On this account the groups for a research were defined as follows: we considered the believer a person who receives and accepts the doctrines of the agreeable religion and is a member of a parish.

The important novelty is that by helping of statistical and mathematical methods we made forecast about how the increase or decrease of religious groups in number changes society and what kind of ideological changes will occur in the Human Value System.

The main result of the research is confirmation of our hypothesis that the Value Systems of believers, atheists and confessors of various religions differ from one another. Believers' priority values are Collectivistic ones (Benevolence, Conformity, Security), but atheists prefer Individualistic Values (Achievements, Independence, Stimulation). For believers it is important to live a spiritual life but for atheists such a life appeared to be unacceptable. The results of variance, factorial and regressive analysis showed differences in the Value Systems of confessors of various religions. According to the analysis it also appeared that religion has the greatest influence on forming Value Systems; Religion is followed by the rest of the factors, such as, nationality and age, used in our survey as for gender, education, employment and financial conditions they have less impact on forming those values.

Theoretical and methodological basics of the survey

Theoretical basic of this work are Psychology, Theology, Philosophy, Mathematics, selective studies and etc. The aim of the studies is related to the Social Psychology - one of the important fields of Psychology, however, due to the objectives the work largely embraced the fields of Religion, Gender, Labor and General Psychologies. The work is based on the theoretical regulations of Human Value Systems, developed by Schwartz. The survey was carried out by using a closed questionnaire. Interviewing was conducted individually and we had opportunities to observe each respondent's attempts, facial expressions, involuntary reactions and attitudes towards the questionnaire.

Empirical Method – We used quantitative and qualitative research methods. With the help of quantitative research method and by means of statistical and mathematical regulations the distribution and frequency detection of quantitative characteristics of concrete groups was revealed. As for qualitative method, it gave us the chance of an in-depth study of the phenomenon. Analytical study was aimed at describing social problem as well as disclosing its driving forces and reasons.

The selection was carried out by using 'Cluster Random Sampling' method in full compliance with all the rules. In other words sampling unity was representable and the obtained results could've been generalized on the whole society. Special means, instruments of research, of obtaining, processing and analyzing of raw data were developed, which ensured high quality of prognosis based on the results. In the course of data processing all results obtained by descriptive statistics were rechecked and specified using conclusive statistical methods. Statistical reliability significance were also checked.

Theoretical value of the work

Theoretical significance of the work consists primarily in the development of value system research methodology. Before the

beginning of the study Schwartz's value system survey was used in Georgia several times. Although in none of the researches was it ever mentioned how much was the survey adapted to the peculiarities of Georgian society or determined the reliability of the results. During our research we probed and adapted aforementioned survey on the Georgian population.

Based on the results of empirical parts, for atheists and 5 religious groups were defined value peculiarities which are typical for specific tendencies. It was also defined various value tendencies which could be formed by means of reducing or increasing the followers of this or that religion.

Practical significance of the work

The results of the research can be used in different ways. One of the ways is creating psychological portrait of a believer and an atheist. The portrait should comprise the following questions: what is the priority for each group, what kind of behavior should we expect from them, what sort of external or internal conflict can personality have, what is atheist or believer awaiting from life, what dangers they face, what obstacles can they overcome or, vice versa, what problems will be difficult to avoid, what concerns or stimulate them and so on. To some extent these research results can help national policy to establish proper relations with the representatives of various religions, - it will clear up what kind of conflict can occur between people or groups with different values and how can this be displayed in different circumstances (self-rescue or self-expression), how to deal with the situation if any conflict erupts between them or if their relationship can become mutually enriching e.g. by making discussions and etc.

It can also help to conduct Ethno-Policy as far as some representatives of various religions belong to certain ethnic groups, e.g. the only representatives of Monophysites in Georgia are Armenians and the followers of Judaism are only Jews.

The above mentioned results can be taken into consideration by the experts working with different religious groups according to the outlook of their representatives.

The results can be taken into account by clergy in terms of interaction with parishioners.

The value research results, of both believers and atheists living in Georgia can support researchers of some fields of science (Psychology, Sociology) in further study of the Value Systems of religious and nonreligious people as well as of Georgian society in general. They can also help students of different stages to plan researches, design them and define their tasks.

The results showed that a share of such values as Conventionalism, Benevolence, Universalism and Security are more in women than in men. Therefore, against the background of the existing problems (restoration of territorial integrity, regulation of foreign affairs etc.) it would be reasonable to increase participation of women in legislative and executive powers.

The work will be in great use for the teachers of secondary and high schools. The research results substantiated that young generation owns significant potential in terms of Stimulation, Independence and Achievement . Such potential will lay foundation for bringing up the generation which will be able to create an advanced, independent, unified, socially oriented and safe country. In this effort it is necessary to take into account ideological peculiarities of the people of different regions.

The work can be interesting for those people who are keen on our current socio-psychological and religious processes.

The structure and volume of the work

The work contains 229 pages typed on the computer, including 161 pages of text. Keyboarding operation is done in Sylfaen-12. The text consists of introduction, two chapters and a conclusion. Introduction

itself consists of 6 parts, the first chapter contains 6 paragraphs, while the second one 4 paragraphs. The 4-th paragraph of the second chapter consists of 7 subchapters, the 2-nd, 3-rd and 5-th subchapters of which respectively contain 2, 5 and 2 parts. 97 schedules, 3 diagrams and 1 map are also used.

The work is accompanied by a reference of used literature, it consists of 109 naming and an attachment which includes:

1. The questionnaire, by means of which the research was conducted;
2. The keys to the questionnaire;
3. Working schedules.

The basic contents of the work

Annotations of the chapters

The work contains two chapters: review of the literature and an empirical unit.

Literature review embraces the survey of different scientists' and researchers' works about values and piety (religiosity). This chapter consists of 6 paragraphs.

The first paragraph („Value Concept”) refers to the interpretation of the different authors' (G. Olport, M. Rokich, R. Inghart, K. Rojers, Sh. Schwartz, D. Uznadze and etc.) views about the definition and evaluation of human value system. There we discussed basic Human Value Theory provided by Sh. Schwartz, 10 motivational types, segregated by him, which are united in Collectivistic and Individualistic value groups and his attitude towards the mentioned types.

In the second paragraph („Formation of Value System”) is discussed the factors which affect Human Value System. Special attention is paid to the influence of religion in the formation of Value System.

The third section („Measurement Values”) refers to a variety of research experiments and the methods by which researchers are trying to measure and evaluate the value systems of the individual and society.

The following paragraph („Religion and its Impact on the People”) refers to how different authors designate religion as a value, what are the characteristics of religious people in contrast to the non-religious ones, what influence has religion on their inner world and behavior, what role do Clinical Psychology and counseling confer to religion and what are the functions of religion and spirituality in the life of people. There is also brief information about the traditional religions spread in Georgia. The paragraph deals with the opinions of atheists and atheism as being skeptic towards the supernatural forces.

Fifth paragraph („Religiosity and its Types”) discusses opinions of various authors about the types of religion, about their attempts to classify religiosity. In different periods of time scientists singled out several forms of religion: mature and immature, veritable and utilitarian, mystical and canonical, authoritarian and humanistic, external and internal, and tried to find out the people's religiosity types by means of tabulating religious orientation scales.

The sixth paragraph of the chapter („Research Review”) contains the discussion of Human Values System researches, which were conducted by various authors in different periods of time. These were: "World Value Survey" - WVS, which since 1981 has been 6 times conducted around the world; "European Values Study" - EVS, which has covered the major European countries; researches conducted in different countries and in different ways by using Schwartz's Value Survey Questionnaire; The studies of values and piety in Russia and Ukraine; Also in Georgia, studies conducted by "International Center of Conflict and research" by the researchers: M. Chitashvili; E. Chomakhidze, j. Kopaliani and y. Lordkipanidze; L. Tarkhnishvili, c. Zedania, n. Sumbadze, a. Gogiava, n. Chikviladze studies by.

The second chapter is an empirical unit, which consists of 4 paragraphs.

Paragraph 1 – „Raise A Point” . At the beginning of the research we set objective to make inquiries about the values of confessors of

traditional religions (Orthodoxy, Catholicism, Monophysitism, Islam, Judaism) and atheists living in Georgia. Therefore, our task was to survey the confessors of traditional religions and atheists for the purpose of studying their value system peculiarities, then process and analyze the results.

Paragraph 2 – „Research Methods”. This section discusses the value system methodology developed by Schwartz . The first part of Schwartz's questionnaire (which was used in our study) consists of two lists of values: the first is represented by the 30 terminals, while the second one – by 27 Instrumental Values. We added two questions, which concerned a person’s feeling of happiness and his/her tolerance to other religious faiths and people with different lifestyle.

Paragraph 3 – „Description of the Research and Data Processing”. The survey was conducted from January 1, 2013 to January 1, 2015 in the various regions of Georgia. The respondents were: confessors of traditional religions (Orthodoxy, Catholicism, Monophysitism, Judaism, Islam) and atheists living in Georgia. In total of 600 respondents.

In the research participated the people of 8 nationalities and levels (Georgians, Russians, Greeks, Italians, Armenians, Azerbaijanis, French, Jewish), of both sexes, of two age levels (under 30 years old and above 30), of two levels of education (high, medium), of two levels of employment (employed, unemployed) and of three levels of financial positions (good, average and minimum).

Prior to 6 months we conducted the basic research of questionnaire approbation, which showed that the questionnaire is adapted and valid for the society and could be used for basic research. On completion of the main research with the help of SPSS we counted the indicator reliability for the questionnaire, as well as for the additional information by using the Cronbach’s Alpha. The total data (> 0.7) and each indicator $-0,69-0,73$ turned out to be reliable.

Paragraph 4 – „The Research Results And Their Analysis”. Firstly, we compared the distribution of means according to Instrumental and Moral Values among respondents of all groups, as well as among believers and atheists individually and among all five groups of believers. As a result it was found that believers are characterized by collectivistic values („Benevolence”, „Conformity”, „Security”), and

atheists by - individualistic values („Achievement”, „Independence”, „Stimulation”).

The values such as: „Peace throughout the world”, „Family Safety”, „True friendship”, „Respect for Parents and Adults,” „Loyal”, „Honest” became of great importance for believers. The lesser ones appeared to be: „Social Power”, „Authority”, „Wealth”, „Spoiled”, „Enjoying life”, „Obedient to Life Situation”. „Spiritual Life” turned up also very significant for believers.

For atheists’ values of the highest significance were: „Freedom”, „Equality”, „Inner Harmony”, „Purposeful”, „Independent”, „Healthy”. The values of low estimation were: „Spiritual Life”, „Social Ownership”, „Self-discipline”, „Pious”, „Obedient To Life Situation”, „Spoiled”.

As for the followers of different religions, some of the values are important to all 5 religious groups. These values are: „True Friendship”, „Family Security”, „Peace Throughout the World”, „Spiritual Life”, „Respect of Traditions”, „Courtesy”, „Social Justice”, „National Security”, „Respect for Parents and Elderly people“, „Honest”, „Faithful”, „Responsible”, „Pious”, but the less important values for all 5 religious groups are: „Social Power”, „Pleasure”, „Authority”, „Spoiled”, „Enjoying Life”, „Obedient to Life Situation”, „Influential”, „Brave”. However, it should be noted that tiny distinctions between the Value Systems of various religious confessors provide sufficient results to determine the differences between religious groups.

The analysis showed that all the values of atheists and believers, as well as all religious groups, except Universalism, have a high level of credibility, e. i. according to the faith, distinction among values is statistically significant, which means that religiosity or non-religiosity, as well as membership of various religious confessions affect the rest of the values except Universalism. This confirms both of our hypothesis, according to which the value systems of believers and atheists, as well as followers of various religious faiths are different from each other.

Analysis carried out according to various variables (ethnicity, gender, age, employment, education, wealth) showed that distinctions are the most reliable in terms of faith, which means that faith has enormous influence on the formation of a person's Value System, it is also affected by the nationality and age. Other indicators (gender,

employment, education and material well-being) give differences only according to separate values.

For the purpose of testing our hypothesis we distinguished the main factors that affect the human life style and behavior. With the believers, in the first main factor were located Collectivistic values, and with atheists – Individualistic ones. Factor analysis revealed the differences between the followers of various religions, their leading and secondary values are not the same. This reaffirms that both our hypothesis are correct.

The analysis also revealed that the growth of religiousness among believers increases Collectivist values: Conformity, Conventionality and Benevolence, and lowers Independence and Power. Safety is also reduced, which is probably due to the fact that religiousness gives people a feeling of safety and they have less need for Security.

The picture is different with atheists: the growth of non-religiousness among them increases Universalism, Independence and Power, as well as raises demand for Security, but the significance of Collectivistic Values decrease.

Analysis carried out in various religious groups revealed that the growth of Orthodoxy increases Collectivistic values and decreases Individualistic ones, as well as reduces the need for Security. The exception is Stimulation, which is increasing. With Catholics the growth of religiosity reduces the Individualistic values and Security. With Monophysites the growth of religiosity reduces Achievement and Power and increases Hedonism. Among Muslims the growth of religiosity reduces Stimulation and Hedonism, increases Security. As for Jews among them the raise of religiosity causes the increase of Conventionality and Achievement and decrease of Universalism and Independence.

As we can see the values of believers and atheists, as well as various religious groups differ from each other also by regression analysis.

In the process of studies apart from Schwartz's List of values the respondents had to answer two additional questions. The first was about the feeling of happiness, the second - the human tolerance towards different groups of the society.

Feeling Happiness – According to the findings from all groups of respondents, the assessment of feeling happiness showed that 87.1% out of 600 respondents consider themselves happy and 1.5%,- unhappy, however, it should be noted that 500 out of the 600 respondents were religious people.

Provided data was evaluated by considering religions and respondents' groups. As it turned out, among the representatives of all five religions „Feeling Happiness” has equally high position (81-92%) than among atheists (80,0%), who have positive response to a version „Unhappy”(7%), in comparison with religious respondents, whose answer to „Unhappy” is 0-1%.

„*Tolerance*”, according to various indicators - the second additional question included in the questionnaire concerned Tolerance towards people belonging to several groups of the society. The results of our study were evaluated according to our respondents' all independent variables - (religion, nationality, age, gender, employment, education, financial status) also, taking into account their groups. As the survey showed, attitude towards the people of the same category is similar notwithstanding their religion, nationality, age, gender, and so on.

The most tolerant attitude emerged towards ethnic minorities, traditionally living together with us. Tolerant attitude also emerged towards other races and followers of different religions or confessions. About 15% of respondents have a negative attitude towards the couples living together without marriage, but most of them yet have a neutral attitude to such groups. Couples living out of wedlock are unacceptable for religion, that is why there is serious negative opinion about them. Less negative attitude towards such couples have Catholics, atheists, the Italians, the French and young people under 30 to. To foreign workers more negatively are disposed Orthodox Christians, Muslims, Georgians, Azerbaijanis, elderly people and those with material difficulties. Relatively more negative attitude emerged towards AIDS patients. Finally, the most negative attitudes was recorded towards drunkard (average 70-80%), drug user (average of 80-85%) and homosexual (average 60-70%).

Similar attitudes towards the people of various categories despite their faith, nationality, age, gender, and so on, in our opinion, is due to

the conditions existing in Georgia. When the leading factor is self-rescuing, talking about High Values is too early. On the one hand, we have a society in which there functioned tolerant cultural norms and relationships, but an attitude towards the people of different types still appeared to be not completely acceptable. In the conditions of self-rescuing neither believers nor atheists can behave flawlessly. It can be said that such an attitude does not have an individual character and in general, people who have problems are unacceptable for society.

C o n c l u s i o n

The given work deals with main values of believers and atheists living in Georgia.

The results of our research showed that the value systems of believers in God and atheists differ from each other. Terminal and Instrumental values revealed that for believers priority is Collectivist values, and for atheists – individualistic ones. Believers are focused on family values, relatives, respect for others, universal peace, but as for unacceptable values for this or that society, they are less important for them.

For atheists Freedom, Equality and inner harmony are more important than Friendship and Deference to others' opinions. For them such values as „Purposeful”, „Independent” and „Healthy” are priorities.

Grouping values according to motivational types showed that for believers Collectivistic values (Benevolence, Conformity, Conventionalism) are of high importance, while for atheists Individualistic values (Achievement, Independence, Stimulation, Power

and Hedonism) are in the preferable position, because, as we have already mentioned, they are more focused on their own achievements and individual success.

It appeared, that for believers also it is very important to live a spiritual life, which is unacceptable for atheists.

The growth of religiosity increases Collectivistic values, such as: Conformity, Conventionalism and Benevolence and decreases Independence and Power. Security is also reduced, and the reason of it probably is that religiosity provides a person with the feeling of Security and he/she has less need for security.

With atheists the growth of non-religiosity increases Universalism, Independence and Power, also need for Security, but as for Collectivistic values, their significance are reduced.

The followers of different religions studied by us have in some respects similar, but overall dramatically different Value Systems. According to Terminal and Instrumental values it turned up that some of the values are important for all 5 religious groups. The values of lesser importance are also similar. However, differences according to all 57 values reach considerable limit and we can convincingly say that various religious groups studied by us have different value systems. Differences were revealed in all 10 value groups except Universalism. Differences were found out between various religious groups also by means of Regressive Analysis.

Both our hypothesis were confirmed by the study. The Value Systems of believers as well as of that atheists and confessors of other religions differ from each other.

Publication list related to dissertation topic

1. Kh. Tsiklauri, „Peculiarities of Georgian Orthodox Christians' value systems”; international scientific magazine „Intellectual”, 2014, N 26, p.p. 32-39;
2. Kh. Tsiklauri, „Peculiarities Of The Value Systems Of Christian religions' (Orthodoxy, Grigorianity, Catholicism) Confessors In Georgia.” Sukhumi State University works, 2015 volume XIII, p.p.507-517;
3. Kh. Tsiklauri, „Properties Of The Value Systems Among The Believers Of Traditional Religions In Georgia”, An International Quarterly Journal Of Social Science „Karadeniz“, 2015, №7, pp.: 139-149;